LIBRIS | We know books

JULIEN SANTA CRUZ

Cioran *sau* ispita nazismului

Traducere din limba franceză
de *Mădălina Constantin*

METEOR PRESS

LIBRIS | We know books

Cuprins

Mulțumiri 5

Lista abrevierilor 6

Introducere la o existență descompusă 7

Capitolul I • În țara barbarilor 15
Bucuria unei transformări 15
Promisiunea a ceea ce e mai rău 19
Hitlerismul ca „stil de viață"? 22
Isteria *punk* 29
Democrația, regimul morților-vii 31
O vocație structurală pentru exces 37

Capitolul II • Despre neajunsul de a te fi născut român 44
Un bastard înfuriat 44
Aruncat în țara neantului 51
Ispita monumentalului 54
Calea național-mesianismului 57
A agresa pentru a exista 62
Desprinderea de originile blestemate 67

Capitolul III • Imposibila schimbare la față a unei țări și a unui om 71
O metodă: „punerea la teasc" 71
Revoluționarul social 76
O scăpare profetică în mod totalitar 81
De la o țară fără calități la ficțiunea mesianică 89
Eu, România 96
Renunțarea 101

LIBRIS We know books

Capitolul IV • Confruntarea cu cel mai insolent popor 106
Amenințarea unor ființe aparte 106
Ambivalența unei admirații 111
Rușine și ispășire 116

Capitolul V • A fi barbar sau a nu fi 122
Decadență și divizare 122
Un idol demonic: viața 125
Rațiunea, iată dușmanul 129
O pledoarie pentru obscur 137
În căutarea unei pasiuni mobilizatoare 143

Capitolul VI • Voința de a suferi 152
Inconsolabilul 152
Părtinirea resentimentului 161
Egoul luat drept țintă 164
Dovada ontologică discriminatorie: timpul 166
Depresie imunologică 168
Etica excesului 173
Dezertorul lingvistic 177

Capitolul VII • Copleșiri în lanț 184
Un necredincios obsedat de Dumnezeu 184
Anularea prin extaz 188
Insomnie metafizică 193
De la negație la plierea sceptică 197
Un eretic al existenței 201

Concluzia unei hoinăreli dincolo de bine și de rău 207
Paradisul pierdut 207
„Colapsolog" înainte de vreme 210

Note 215

Bibliografie selectivă a operelor lui Cioran 235

LIBRIS | We know books

Capitolul I

În ţara barbarilor

Bucuria unei transformări

„Aș vrea să comunic bucuria de a mă afla într-o lume politizată, fără ca spiritul ei politic să fie dezgustător și plat."

Așa începe *Scrisoarea germană* scrisă în noiembrie 1933, la o lună după ce tânărul Cioran, în vârstă de douăzeci și doi de ani, ajunge în țara barbarilor. E limpede că a găsit în această Germanie în schimbare o situație capabilă să-i canalizeze nihilismul, ba chiar să-l transforme, în sensul unei afirmări mondene, al unui angajament asumat, nu pentru o doctrină, ci pentru un elan vital *a priori* irezistibil.

Chestiunea politică a fost multă vreme ținta disprețului tânărului român – de unde și ușurința avantajoasă cu care acesta a putut să eticheteze drept anarhist clocotul său juvenil. Ca divertisment în sens pascalian, politica era considerată de către filosof drept o activitate superficială, străină de problemele vitale ale existenței care îl obsedau. Desolidarizată de orice grijă metafizică, politica era nedemnă să figureze în lista preocupărilor unui *om problematic*, așa cum se caracteriza pe sine însuși. În ianuarie 1933, Cioran se plângea în continuare, cu intransigența obișnuită, de superficialitatea chestiunii politice din România și de caracterul artificial al pretinselor idealuri care se băteau cap în cap:

„ [...] ni se înfățișează, cu un absolutism scandalos, alternativa politică și socială a stângii sau a dreptei, pretinzându-se

LIBRIS We know books

să te încadrezi integral uneia sau celeilalte, să iei o atitudine politică, să faci aprecieri asupra Gărzii de Fier sau asupra ascendenței tinerilor de «stânga». Dar atunci când nu crezi în valori, când pui la îndoială totul, când îți este absolut imposibil să spui ce e bine și ce e rău și când ești convins de iraționalitatea organică a vieții ți se pretinde să crezi într-un fleac de organizație sau să militezi până la sacrificiu pentru un ideal istoric efemer, când din premisele sceptice și pesimiste nu poți trage alte concluzii despre societate decât cele implicate în premisele și considerațiile metafizice. Personal, nu cred în nicio doctrină socială și în nicio orientare politică, fiindcă imperativul istoriei nu poate să-mi anuleze o perspectivă antropologică, după care sursa inconsistenței lumii sociale și istorice nu rezidă în insuficiența ca atare a sistemelor ideologice, ci în insuficiența iremediabilă a omului și a vieții." (*SD.*, ianuarie 1933)

În această profesiune obscură de credință antipolitică ni se dezvăluie orientarea inflexibilă a gândirii sale: sentimentul inexpugnabil al irealității tuturor lucrurilor, indisolubil legat de intuiția că existența n-a fost niciodată altceva decât o simplă mascaradă, iar consistența aparentă a agitației omului, o compensație deșartă și goală.

Tânărul Cioran a refuzat și a detensionat seriozitatea atribuită de obicei chestiunii politice: aceasta țintește mereu prea jos și se împotmolește în substanța vulgară a iluziilor cotidiene. Activitate *utilă*, politica îi răpește individului concentrarea pe sine însuși. Stupidă și alienantă, ruptă de viața interioară, politica gestionează un domeniu extern monadei individuale, confruntate cu durerea existenței. Cei pe care îi acaparează sunt sustrași propriului *eu* și se lasă pradă unui simulacru de existență, ca să nu moară de plictiseală. Pentru că nu reprezintă pe nimeni altceva decât pe sine, sfera politică este un simptom al separării moderne a omului de

LIBRIS We know books

el însuși. Pe scurt, politica este un spectacol care îl îndepărtează întotdeauna pe om de esența tragică a condiției sale, îl împiedică să se înțeleagă pe sine într-o unitate individuală și creatoare. Nenorocirea lumii nu poate fi anulată prin intermediul propunerilor ideologice, care nu sunt niciodată îndeajuns și cărora le lipsește esențialul: agonia individului, zdrobit de chinurile unei creații ratate, dislocat într-o lume haotică și aberantă, pradă voracității timpului. Cioran, care ajunge uneori la un grotesc discursiv, se concentrează asupra pretențiilor metafizice care îi interzic să cedeze platitudinilor obișnuite ale simțului comun.

Astfel înțelegem că lipsa unui angajament efectiv din partea lui își are baza nu într-o formă de ezitare sau de repulsie față de acțiune, ci în disprețul unui intelectual obsedat de întâietatea *spirituală*, înțeleasă ca formă de autocontemplare interioară. De altfel, amicii lui din „tânăra generație" românească[1], inițial apolitici, nu începuseră încă, în marea majoritate, trecerea la preocuparea de a regenera națiunea printr-un angajament politic, mai mult sau mai puțin asumat, alături de Garda de Fier[2].

Cu toate acestea, conversiunea hotărâtă a lui Cioran la politică s-a produs în Germania, dar la o politică amplificată și ridicată la un nivel superior. Exaltat de atmosfera complet irațională existentă în Germania hitleristă, Cioran a trecut de la dezgustul față de chestiunea politică la fascinația pentru aceasta. Pentru că în Germania era în joc ceva fundamental. Politica nu i-a mai părut a fi un spațiu de confruntări sterile, pentru exercitarea unei puteri nesigure, ci un *spirit*. Activismul politic nazist era însoțit de o ardoare spirituală opacă și dezordonată, îndeajuns de densă încât să excite nervii tânărului, deja întinși la maximum. Tânărul intelectual român a cedat, în timpul ședерii sale la Berlin, în inima vortexului totalitar, mai mult expansiunii nesfârșite a politicii decât estetizării acesteia.

LIBRIS We know books

„Mă încântă acest efort de convergență, care amestecă intenționat în sfera politicului valori religioase, artistice, filosofice etc., dintr-o lume politizată altceva decât o lume plată." (*AB.*, noiembrie 1933)

Cioran a fost cu siguranță uluit de politizarea totală a unei țări întregi. Poate că a fost singura perioadă din viața lui când acest nehotărât s-a decis să-și contrarieze singurătatea despre care pretindea că este cosmică, printr-o implicare simbolică, pe măsura obsesiilor sale.

Este limpede că l-a subjugat capacitatea hitlerismului de a se desfășura și de a se impune în sânul societății germane ca o operă totală. Tensiunea imperialistă a mișcării l-a făcut să prevadă posibilitatea unei întorsături decisive în mersul lucrurilor, o eliminare a agoniei indolente a epocii respective. Banalitatea politicului era depășită prin reînnoirea unei credințe atotputernice. Politicul devenise, dintr-un fenomen periferic, unul central, prin capacitatea de a invada tot spectrul practicilor de exprimare și structurale ale unei societăți. Astfel, Germania nazistă scăpa de „nulitatea iremediabilă" specifică democrațiilor. Concentrată pe ea însăși și fără vreo implicare în diversele componente ale societății, politica este lipsită de forța de a convinge. Invers, atunci când este pusă în poziția de încastrare în toate activitățile și toate normele, ea acționează din interior, le manipulează și le stăpânește după bunul plac, într-o mișcare unidirecțională, le pliază voinței sale și le izgonește într-un spațiu secundar, derivat din al său, dezvăluind în același timp stratagema arhitecturii sociale:

„Este un lucru admirabil să vezi cum un regim, pentru a-și justifica existența, schimbă dreptul, modifică religia, orientează în alt sens arta, construiește altă perspectivă a istoriei,

LIBRIS | We know books

eliminând brutal trei sferturi din valorile consacrate, neagă cu frenezie și palpită de entuziasm." (*ibid.*)

Politica încetează să mai existe ca sferă separată, ea guvernează și leagă cu atât mai bine toate capacitățile ființei-colective, care este reunită din nou într-o totalitate organică. Hitlerismul, conform părerii lui Cioran, ridică politica la statutul de comandament structural al unei națiuni. Este o provocare metapolitică de o amploare nemaiîntâlnită, despre care Cioran se gândea să mărturisească și căreia i-a adus un omagiu prin articolele sale înfierbântate.

Promisiunea a ceea ce e mai rău

Calitatea fundamentală a efortului de reconstruire existent atunci în Germania nu era neapărat reprezentată de noua societate pe care erau chemați s-o construiască, într-un elan perturbator, și care divorța de civilizația europeană extenuată, fără vreo altă perspectivă decât aceea a unei staze fără sfârșit. În hitlerism, negarea, înțeleasă ca virtute purificatoare, găsea o aplicare empirică vizibilă și de amploare prin efectele sale. Decadența unei modernități mumificate în cămașa de forță a valorilor golite de sens, ruptă de orice creativitate regeneratoare, avea să fie depășită cu ajutorul unei negații neîngrădite. În Germania apăruse o priveliște insolită, deschisă către ce era mai rău și deci către reapariția unei odisee accelerate.

Cioran a trecut la fapte: a aderat la ceea ce, în opinia sa, constituia dovada unui cutremur, a unei unde de șoc care contribuia la o discontinuitate importantă. Istoria era relansată. A resimțit, în compania *bestiilor blonde* din universitățile germane, de pe străzi și din cafenele, dincolo de diversitatea confuză a magmei ideologice, încrederea unei națiuni în ea însăși. Martor subjugat

LIBRIS We know books

de această metamorfoză, câștigat de o ambianță explozivă și agresivă, pe care o căutase în zadar în propria țară, Cioran vede în Hitler un monstru cu o putere carismatică fără egal. Hitler întruchipa afirmarea unui popor, încrederea acestuia într-un destin excepțional.

„Nu există om politic în lumea de astăzi care să-mi inspire o simpatie și o admirație mai mare decât Hitler" (*AB.*, iulie 1934). Da, Cioran a fost hitlerist. Dar ce înseamnă asta? Că a adoptat doctrina rasistă a stăpânului Germaniei? Sau că a făcut din persoana lui Hitler un idol, din intențiile sale de regenerare a culturii, a Europei, o necesitate ideologică înscrisă în legile naturii? Ar însemna să scăpăm din vedere esența entuziasmului scriitorului. Ce l-a mișcat nu a fost o ideologie, ci energia pasiunii germane. Se minuna de acest fanatism colectiv prin care un popor era absorbit, electrizat de atracția magnetică a unui șef. Și-a dat seama de amploarea acesteia într-o scenă incredibilă de devoțiune față de Führer, dovada clară a posibilității de a urni o masă atrasă ca de un magnet de o dorință obscură de fuziune:

> „În Berlin, am avut ocazia să asist la un fel de extaz colectiv în fața Führerului. Cu ocazia unei solemnități, în momentul în care Hitler trecea pe *Unter den Linden**, populația a năvălit înconjurând mașina, fără să poată spune un cuvânt, de înmărmurire." (*ibid.*)

Această tetanizare a conștiinței germane a avut efectul unei revelații, care l-a convertit cu zel la barbaria hitleristă, înțeleasă ca un potențial de atracție mesianică exercitată asupra unui popor întreg. Fascinat de această tensiune cristalizată de către și asupra

* Bulevard în centrul Berlinului (n. red.).

LIBRIS We know books

unui singur om, Cioran n-a rezistat tentației de a-i ceda. El a văzut în Germania galvanizată o forță mistică aptă de a transcende epuizarea lumii moderne.

Iraționalismul propovăduit de Cioran, până atunci abstract, s-a deplasat din sfera intuitivă în realitatea concretă. Aici, în întâlnirea dintre o mișcare barbară și un popor, s-a produs improbabilul: conexiunea politicului la vital, legătura sa fatală cu organicul. Din politizarea integrală izvora puterea *vieții*. Hitlerismul avea drept avantaj misiunea de a convoca și de a consacra dimensiunea irațională a vieții, de a o ridica pe o poziție de suveranitate hegemonică.

> „Pentru a înțelege spiritul Germaniei de astăzi este absolut necesar să iubești tot ceea ce este exagerat, tot ceea ce răsare dintr-o pasiune excesivă și debordantă [...], de un avânt irațional și monumentalitate deconcertantă." (*AB.*, noiembrie 1933)

Prin Hitler, avea loc o întrunire colectivă pentru izbucnirea irațională a vieții, pentru posibilitățile fără limită ale acesteia, fără verificările de rigoare prin categoriile alienante ale conștiinței și moralei. Barbaria, lăudată de luni bune într-un mod eteric, își găsise locul unei ecloziuni fizice: Germania nazistă.

Cel care nu credea în nimic s-a hotărât, printr-o intoxicare voită, să creadă în delirul hitlerist, să-l topească în delirul propriilor obsesii. Această coluziune spirituală l-a împins pe Cioran să facă, fără nicio reținere, apologia Germaniei totalitare. Vraja se amestecă cu înclinațiile spontane cu care unui individ îi place să se confrunte sau nu, dar intensitatea vrăjii e dictată de posedarea obscură exercitată de voința de a crede, încăpățânată în a se implica în ceva, cu orice preț, pentru a nu dispărea. Putem spune despre Germania, pe drept cuvânt, că a acționat asemenea unei

găuri negre[3] asupra lui Cioran, dar și faptul că acesta a căutat-o cu disperare și în cele din urmă a provocat aspirația irezistibilă în vortexul ei, fără a mai putea scăpa.

La fel cum misticismul religios include întotdeauna amenințarea posibilă de a cădea în erezie și un risc de a comite un sacrilegiu, pentru că adeptul misticismului caută să îl atingă pe Dumnezeu cât mai aproape, e posibil ca și Cioran să fi văzut în această Germanie mesianică o promisiune de erezie politică salvatoare, speranța unui punct de contact cu zona interzisă omului căzut, aceea a unei *beatitudini* sinonime cu o uitare existențială în lumea de jos. Să te dai uitării în demență, să te consumi în ea, pentru a nu fi nevoit să trăiești *Căderea*. Totuși *nimicul* a rămas în continuare la linia orizontului, ca un remediu împotriva ispitei de a se lăsa prins de către monstru. Ce-a citit Cioran în Germania? Pe maeștrii budiști. După cum a mărturisit el însuși, încerca astfel să alunge atracția magnetică a hitlerismului.

Hitlerismul ca „stil de viață"?

Quid conținutul efectiv al politicii naziste, dimensiunea sa dictatorială și rasistă pe față? Aici se interpune un contraargument cu greutate față de pledoaria hitleristă, pe care Cioran l-a respins fără tergiversări sau prefăcătorii:

> „Când mi se va spune că orientarea politică de astăzi este inadmisibilă, că se bazează pe valori false, că tot rasismul este o iluzie științifică și exclusivismul german o grandomanie colectivă, eu voi răspunde: ce importă, din moment ce Germania se simte bine, proaspătă și vitală într-un asemenea regim! Unii spun: dar unde mai găsești participarea cetățeanului la guvernământ, unde mai este libertatea efectivă de intervenție și de pronunțare individuală? Eu însă voi răspunde

LIBRIS We know books

tuturor democraților: în regimul dictatorial de astăzi, cetățeanul participă cu mai mult suflet decât într-o democrație fadă cu iluziile ei de reprezentare și cu atomizarea scandaloasă, care au făcut din regimurile democratice biete simulacre de existență politică." (*ibid.*)

Eliberat de căutarea Binelui, specifică tradiției occidentale, Cioran a părăsit registrul a ceea ce este drept, confundat cu exigența adevărului. Doar pasiunea avea valoare, înțeleasă ca o voință de voință, desprinsă de rațiune, adică îndemnul la *hybris,* pe care îl condamnaseră deja grecii antici. N-avea nicio importanță teoria limitată sau imbecilitatea infernală a maeștrilor germani, Cioran exalta intensitatea transformatoare a experienței în curs de desfășurare. Judecata rațiunii pierea în fața remodelării irezistibile a unei națiuni întregi. Conform interpretării sale, de încercare de a reintra în posesia resurselor culturale germane pentru un viitor unic, sub pecetea puterii, spiritul german își era suficient sieși, pentru a judeca *extraordinara* dictatură hitleristă. Împotriva nebuniei spirituale și politice intolerabile a democrațiilor, acest regim al morților-vii, zguduirea adusă de o putere exorbitantă și hotărâtă să crească ar fi dus la o ruptură euforizantă. Lucru minunat, acest extremism politic, tocmai din pricina narcisismului său etnocultural suprematist, câștiga fervoarea pasională a unui popor.

Nazismul nu trebuia să răspundă de actele și motivațiile sale în fața tribunalului moralității umaniste, pentru că el corespundea unei necesități istorice: era *o fatalitate.* Hitlerismul era, desigur, pentru Cioran, o reacție la moartea psihologică și culturală a epocii. Era un răspuns la atrofierea resurselor creatoare ale unui conținut fără orizont, care avea să se zdrobească într-o istorie stagnantă și haotică. În osmoză cu spiritul german, nazismul era singura configurație posibilă a Germaniei viitoare.

LIBRIS We know books

Sub tirania hitleristă, Germania trăită și interiorizată de Cioran a fost asemănătoare unui spațiu geo-istoric imaginar, care își trăgea forța de atracție dintr-o interpretare aproape suprarealistă, suprapusă unor divagații depresive. Ce înfățișa această Germanie dacă nu o fantasmă a misticii puterii, actualizată într-o formă politizată extremă și aureolată de calitatea *autenticității?* Fenomenul Hitler nu se argumentează și nici nu se justifică. În sine și pentru sine, el era această necesitate ireductibilă la orice determinare exogenă:

> „Hitlerismul, poți să-l accepți sau poți să-l refuzi, el nu reprezintă mai puțin un stil de viață care crește organic în Germania și dincolo de actualitatea concretă în care el se elaborează și se adâncește în conștiințele individuale, se integrează în continuitatea și în sensul istoriei germane." (*ibid.*)

Acest *stil de viață* a luat forma unei climatologii integrale, care umple trupurile și sufletele unei comunități naționale sigure pe poziția sa în vârful lumii, în legătură cu lumea de dincolo, invizibilă, cea a cauzei finale și triumfătoare a Istoriei. Iraționalul devine *stimmung*, adică tonalitatea stării de spirit fundamentale a acestui moment german.

Oricât de dezlănțuit i-a fost entuziasmul, Cioran nu a simțit niciodată că aparține acestei euforii pur germane. Străin de drept, el a rămas mereu așa și n-a putut niciodată, nici măcar în imaginație, să simtă că ar face parte din comunitatea *Volk*-ului. Avea deja statutul de exilat, ca pe un *fatum* propriu. Hitlerismul nu-i părea un program sau un model translocabil într-o altă cultură: fiind de esență exclusiv germană, el n-ar fi putut fi altceva decât arătarea unei căi originale și naționale, care divorța de resemnarea îndolentă a spiritului democratic și liberal. Sub impulsul hitlerist, se construia în Germania o operă de distrugere creatoare, care